

УДК 351.743:342.4(477)

О.А. ЛАСТОВКА, Харківський національний університет внутрішніх справ

О.С. ШАДРІН, Спілка адвокатів України

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК НАЙГОЛОВНІШИЙ РЕГУЛЯТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

***Ключові слова :** Конституція, органи внутрішніх справ, принципи, міліція, оперативно-розшукова діяльність, практична діяльність*

Конституція України була прийнята Верховною Радою України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України зобов'язані дотримуватися Конституції і законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів та інших нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, підпорядкованих йому органів і підрозділів та Присяги працівника органів внутрішніх справ України, захищати і охороняти від протиправних посягань життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, довкілля, інтереси суспільства і держави, по-

важати людську гідність, виявляти турботу про громадян і бути готовими у будь-який час надати їм допомогу [2].

Однією з найголовніших проблем українського правового сьогодення є захист людини, її життя, здоров'я, честі й гідності від протиправних посягань. Важливим є питання забезпечення прав людини саме з боку правоохоронних органів. Аналізуючи наукову літературу з забезпечення прав людини, можна виділити наступних вчених, які займалися дослідженням даного питання: О.В. Домбровська, А.Ю. Олійник, А.Г. Хабібулін, А.М. Колодій, С.Л. Лисенков, П.М. Михайлов та інші.

Органи внутрішніх справ здійснюють свою діяльність на центральному, регіональному та місцевому рівні. Законом України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» затверджено наступну загальну структуру Міністерства внутрішніх справ України: Міністерство внутрішніх справ України, яке є центральним органом управління; державні департаменти у складі Міністерства внутрішніх справ України, які є урядовими органами державного управління за окремими напрямками службової діяльності, визначеними Кабінетом Міністрів України; головні управління, управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, управління, відділи Міністерства внутрішніх справ України на транспорті; міські, районні управління та відділи, лінійні управління, відділи, відділення, пункти; підрозділи судової міліції; підрозділи місцевої міліції; з'єднання, військові частини, підрозділи, установи внутрішніх військ; навчальні заклади, науково-дослідні установи, підприємства та установи забезпечення [3].

Міністерство внутрішніх справ у своїй діяльності керується такими нормативними актами: Конституцією України, Законами України «Про міліцію», Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про боротьбу з корупцією», Кримінальним кодексом України, Кримінально-процесуальним кодексом України, Законом

України «Про пожежну безпеку», указами Президента України і постановами Кабінету Міністрів. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Засади Конституційного ладу – це система вихідних принципів організації державної влади в конституційній державі, взаємовідносин конституційної держави з людиною та інститутами громадянського суспільства. Ці принципи визначають і закріплюють основи правового статусу суб'єктів конституційно-правових відносин [4].

Принципи права є фундаментальними державно-правовими явищами, що пов'язують право з політикою, економікою, духовним життям суспільства. Вони надають внутрішньої цілісності діючій правовій системі, слугують зміцненню законності і правопорядку, громадської дисципліни, гарантують реалізацію інтересів, прав громадян. Принципи забезпечують єдність процесів створення права, його реалізації і охорони. Вони є критерієм оцінки права, методологічною основою його подальшого вдосконалення. На підставі принципів оцінюють рівень і ефективність його реалізації. Основні засади (принципи) конституційного ладу нашли своє закріплення у Розділі I «Загальні засади», а також частково у Преамбулі та у Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України.

До них належать: народовладдя (народний суверенітет); державний суверенітет і незалежність України; республіканська форма правління, яка відповідає вимогам демократії та поділу влад; унітарний устрій України; визнання людини як найвищої соціальної цінності, утвердження і забезпечення її прав і свобод; соціальний захист людини; статус української мови як державної; поділ влади; гарантованість місцевого самоврядування; політична, економічна та ідеологічна багатоманітність; вища юридична сила Конституції України та пряма дія її норм; рівність усіх суб'єктів права власності перед законом.

Згідно із Законом України «Про міліцію» [5], нею є державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань. Правовою основою діяльності міліції є Конституція України та інші нормативно-правові акти. Одними з основних завдань міліції є забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів, запобігання правопорушенням та їх припинення, охороні і забезпеченні громадського порядку, виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам. Діяльність міліції вибудовують принципи законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, гуманізму.

Міліція забезпечує затриманим та заарештованим (взятим під варту) особам з моменту затримання або арешту (взяття під варту) право захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника, реалізацію інших прав затриманих і заарештованих (взятих під варту) осіб. Негайно, але не пізніше як через дві години після затримання або арешту (взяття під варту) осіб, повідомляє про їх місцеперебування родичам та, у разі заяви усної або письмової вимоги, - захиснику, а також адміністрації за місцем роботи чи навчання, забезпечує харчування затриманих осіб три рази на добу за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів України, у разі необхідності вживає заходів щодо негайного надання медичної та іншої допомоги затриманим та заарештованим (взятим під варту) особам [5].

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контр розвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять Конституція України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси України, закони України про

прокуратуру, міліцію, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, Державну кримінально-виконавчу службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист працівників суду і правоохоронних органів, інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна. Оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління і населенням [6].

На жаль, у реальній практичній діяльності через велику складність та завантаженість, брак часу та прагнення підвищення показників розкриття злочинів у найкоротші терміни, нехтування службовими обов'язками при затриманні або арешті (взяті під варту) особи їй не повністю повідомляються підстави та мотиви такого затримання або арешту (взяття під варту), частково роз'яснюється право оскаржувати їх у суді, усно не надаються роз'яснення ч.1 ст.63 Конституції України щодо відмови давати показання особи щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Із урахуванням низької правової свідомості населення лишаються не роз'ясненими права особи відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника та одночасно в друкованому вигляді, не відбувається роз'яснення статей: ст.28 Конституції України – щодо права на повагу до гідності, ст.29 Конституції України – щодо права на свободу та особисту недоторканість, ст.55 КУ – щодо захисту прав і свобод людини і громадянина судом, ст.56 Конституції України – щодо права на відшкодування матеріальної та моральної шкоди за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування, ст.59 Конституції України – щодо права на правову допомогу і ст.62 Конституції України – щодо презумпції невинуватості особи до моменту доведення її вини в законному порядку і встановлення обвинувального вироку суду.

З урахуванням специфіки правопорушень на ґрунті расової та релігійної нетерпимості,

учинених в Україні, де навчається та проживає багато іноземців, є необхідним з особливою увагою ставитися до звернень іноземних громадян. Такі випадки негайно при порушенні кримінальної справи ставляться на контроль Головним управлінням внутрішніх справ певної області, але, на жаль, як при дослідчій перевірці, так і на досудовому слідстві, потерпілі особи не забезпечуються належним перекладачем – у кримінальні справи нерідко допускаються особи, які не мають гідної кваліфікації та документів, підтверджуючих знання конкретної мови.

Міністерство Внутрішніх справ України має велику нормативну базу – законодавство, відомчі, регуляторні акти, накази, міжнародні договори. Конституція України має найвищу юридичну силу та пряму дію власних норм. Людина визнається найвищою соціальною цінністю, її права та свободи утверджуються та забезпечуються, соціальний захист є гарантованим. Саме ці гарантії, проголошені у Конституції, які надалі простежуються у всьому законодавстві, і є фундаментом практичної діяльності слідчого, дільничного інспектора, оперативного працівника й інших співробітників ОВС. «Змінюються закони, змінюються життєві реалії, суспільство розвивається, розвивається й техніка, та разом із нею, вдосконалюються й методи «роботи» злочинців. Не зважаючи на те, що все у світі змінюється, деякі найбільш загальні принципи лишаються незмінними» [7].

Основні засади конституційного ладу мають бути більш чітко конкретизовані в юридичній практиці, нормах законодавства та підзаконних нормативно-правових актах, тим самим, через окреме на них наголошення, виражаючись у правах і обов'язках осіб, відносинах. Саме завдяки закріпленню в практичній діяльності конституційні принципи й отримують власну регулятивну специфіку. Вони є керівними гуманістичними ідеями, фундаментом, покликаним забезпечувати органічний взаємозв'язок правоохоронних органів та громадян, виражати найважливіші закономірності, які пояснюють те, що саме держава є ство-

реною для захисту людини, а не людина для держави, а міліціонер є слугою народу.

Всебічне та повне втілення гарантій, проголошених Конституцією України, у практичну діяльність органів внутрішніх справ потребує підвищення контролю за здійсненням працівниками їх обов'язків щодо захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян з боку безпосередніх начальників та наставників; посиленої роботи з молодими працівниками; детального роз'яснення та забезпечення основних прав людини, недопущення нехтування ними на будь-якій зі стадій: дослідчої перевірки, досудового слідства; використання у роботі набутих теоретичних знань, самодисципліни; поваги та неупередженості до особи незалежно від визнання її потерпілою, свідком чи підозрюваним у справі. Саме це вирішить проблему втілення основних засад Конституції України в практичну діяльність органів внутрішніх справ, докорінно змінить та зменшить розрив між теорією та практикою в українському правовому сьогоденні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96%E2%F0>.

2. Закон України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» : від 22.02.2006 р., № 3460-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3460-15>.

3. Закон України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» : від 01.01.2005 р., № 2925-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2925-14>.

4. Тодыка Ю. Н. Основы общественного строя Украины / Тодыка Ю. Н. – Харьков : Факт, 1999. – 320 с.

5. Закон України «Про міліцію» : від 20.12.1990 р., № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=565-12>.

6. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992 р., № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2135-12>.

7. Бандурка А. М. Ваша безопасность : практ. пособие / Бандурка А. М. – Х. : Титул, Золотая миля, 2008. – 463 с.

Ластовка О. А. Конституція України як найголовніший регулятор діяльності органів внутрішніх справ / О. А. Ластовка, О. С. Шадрін // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 375–378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12loaovc.pdf>

Досліджена проблема втілення основних положень Конституції в повсякденну діяльність співробітника міліції; надані пропозиції по вдосконаленню роботи на стадіях дослідчої перевірки й досудового слідства.

Ластовка А.А., Шадрин А.С. Конституция Украины как главнейший регулятор деятельности органов внутренних дел

Исследована проблема воплощения основных положений Конституции в повседневную деятельность сотрудника милиции; даны предложения по усовершенствованию работы на стадиях доследственной проверки и досудебного следствия.

Lastovka A.A., Shadrin A.S. The constitution of Ukraine as the pivotal control of activity of law-enforcement bodies

The problem of embodying of original positions of the Constitution in daily activity of the police officer is researched; sentences on operation betterment at phase's preinvestigation stage checkout and a pretrial investigation are yielded.